

Kapitel 1 Studentersamfundet – en mentalitetshistorisk fremstilling.

1882 - 1894 er valgt som tidsafgrænsning for fremstillingen. Det skyldes, at denne periode danner et afsluttet hele, når man betragter den politiske bevægelse i og omkring Studentersamfundet. En overskridelse af den øvre tidsgrænse ville nødvendiggøre en videreførelse af fremstillingen frem til dannelsen af Det radikale Venstre. Året 1894 markerede et vendepunkt. De retninger var udtømt, som bar den oppositionelle studenterbevægelse i firserne, og bevægelsen deltes på nye kampspørgsmål. Midten af halvfemserne betegnede i stor udstrækning et generationsskifte og et skifte i interesser: man blev mere interesserede i studenternes eget liv. Når jeg til trods herfor har bevaret de videre tidsgrænser (1882 – 1905) for det indsamlede statistiske materiale, skyldes det dels de tidsgrænser, der var givet med dele af selve materialet, dels at den længere periode giver mulighed for at foretage kontrol af fordelingerne mellem en række kortere tidsintervaller.

En isoleret undersøgelse af Studentersamfundets historie ville være perspektivløs og urealisabel, da kildematerialet til selve studenterorganisationens historie er yderst fragmentarisk bevaret - bortset fra dens ankeprotokoller, hvis indhold, næppe lader sig systematisere med noget rimeligt formål. Studentersamfundets karakter og placering i det københavnske oppositionsliv har gjort det formålstjenligt at lade de politiske begivenheder danne den kronologiske stamme i fremstillingen. Med den som baggrund vil jeg belyse de ledende personers holdning til de politiske bevægelser og det praktiske og politiske arbejde, der med Studentersamfundet som organisatorisk basis blev udført i perioden. Jeg forsøger at nærme mig en mentalitetshistorisk fremstilling.

Den eksisterende litteratur om Studentersamfundet har et sigte, der afviger fra den her anlagte synsvinkel. Jubilæumsskriftet "Studentersamfundet gennem 25 år" er ved de kendsgerninger, der toges frem i argumentationen, og de vurderinger, der anlagdes, præget af den politiske diskussion, der fandt sted indenfor akademikerbevægelsen i tiden omkring dannelsen af Det radikale Venstre. Synspunkter for og imod akademikernes deltagelse i partipolitik, der dannede hovedargumenter i striden mellem den fløj af Studenter-samfundets tidligere medlemmer, der med P. Munch gik ind for dannelsen af det radikale Venstre, og den fløj omkring Valdemar Vedel og Erik Henriksen, der gik imod, levede videre i jubilæumsskriftets artikler.¹⁾

I en historisk artikel om Studentersamfundets tilblivelse beklagede forfatteren Julius Schjøtt dets politiske ensidighed i firserne og halvfemserne, men han forsvarede dets eksistens som selvstændig studentorganisation ud fra dets praktiske og sociale arbejde.²⁾ Det politiske engagement havde efter Schjøtts mening betydet en uheldig udelukkelse af modstandernes synspunkter, men havde til gengæld bevirket en værdifuld forbindelse til befolkningen. I en anden historisk artikel understregede juristen Anders Hvass derimod værdien af, at der var en fællesfølelse og overensstemmelse hos Samfundets medlemmer i religiøse spørgsmål og i politisk og social opfattelse.³⁾

Jubilæumsskriftet indeholdt tillige nogle artikler om Studentersamfundets sociale institutioner, bl.a. "Aftenundervisningen for Arbejdere" og "Retshjælpen for Ubemidlede", samt en årstalsliste med angivelse af mødeaktiviteten i Studentersamfundet 1884-1900. Årstalslisten bygger på Studentersamfundets bortkomne mødeprotokoller.

Jeg har anvendt en række beretninger fra SSfs sociale institutioner, der giver oplysninger om organisationen, det praktiske arbejde og de personer, der deltog i arbejdet. Desuden er anvendt Studentersamfundets Småskriftpublikationer, der er analyseret som indlæg i den samtidige politiske debat. Som supplement til dette materiale er inddraget utrykt materiale, breve, aktstykker og medlemslister, der har direkte forbindelse med de behandlede organisationer.

I et betydeligt omfang er der anvendt samtidige artikler fra tidsskrifter, dagblade, ugeblade, pjecer og bøger, der kunne belyse ideer og tankegange hos de fremtrædende medlemmer af Studentersamfundet. Som supplement hertil er anvendt private breve, dagbogsnotater og erindringer.

Ved undersøgelsen af den politiske historie er anvendt de almindelige brede fremstillinger, suppleret med forskellige fremstillinger af partiernes og pressens historie, samt af særlige spørgsmål som forsvarssagen, retsreformen og skolepolitikken. Dags- og ugepressen - især den københavnske oppositionspresse - er benyttet ved belysningen af ledende personer politiske stillingtagen til og deltagelse i det politiske liv. Her er også brevvekslinger, erindringer og biografier inddraget.

Jeg har i særlig grad interesseret mig for at fremdrage de synspunkter og handlinger, som viser dobbeltsidigheden i den politiske kamp; på den ene side: Bevægelsens virke for integration og harmonisering af forholdet mellem samfundsklasserne, og på den anden side de bestræbelser, der var i bevægelsen for at skaffe sig politisk og social indflydelse.

Studenter- og akademikerbevægelsen, der samledes i Studentersamfundet i 1882, mødtes med det politiske Venstre og Socialdemokratiet i fælles opposition til de traditionsbestemte institutioner og det nationalliberale borgerskabs dominans i den offentlige meningsdannelse. Men radikalismen hos den kreds af akademikere og intellektuelle, der siden første halvdel af 1870'erne havde samlet sig omkring Georg Brandes, om folkestyreideerne hos det politiske Venstre og om de socialistiske idéer indenfor arbejderbevægelsen, var så forskellige i deres ideologiske udgangspunkter, at samarbejdet mellem dem blev fyldt med konflikter. Studentersamfundets ledende personligheder så det som deres opgave at skabe harmoni mellem de forskellige retninger indenfor bevægelsen. Trods deres forsøg på at realisere dette mål, blev modsætningerne mellem på den ene side det moderate Venstre, der nærmede sig Højre, og det radikale venstreparti og socialdemokraterne uddybet og fjernede derved grundlaget for de ønsker, der havde været i akademikerbevægelsen, om at få en ledende politisk rolle. De ideer om midlerne til denne politik, der var til stede i akademiker- og studenterbevægelsen, viste sig hurtigt i praksis, at føre til de modsatte resultater af de tilsigtede. Når man gennem det folkeoplysende arbejde ønskede at påvirke arbejderbevægelsen i retning af en kundskabs- og velfærdsideologi, fremmede dette modsætningerne til de dele af Venstre, der var præget af en grundtvigiansk ideologi. De radikale havde først og fremmest som mål at forbedre arbejdernes uddannelse og sociale levevilkår. I de tilfælde, hvor akademikerne arbejdede for et nærmere samarbejde med landbovenstre, bevirkede det en kølnelse af forholdet til socialdemokraterne. I hvert tilfælde, hvor man i bevægelsen havde erkendt, at man havde foretaget handlinger, som ikke førte til bevægelsens politiske styrkelse inden for oppositionen, førte det til opgør, der drev akademikerne og studenterne til politisk selvopgivelse. De fleste erindringer og historiske artikler af personer i SSF, der har behandlet perioden, har ved nøjere eftersyn vist sig at rumme argumenter fra disse opgør.

Alle og enhver i samtiden kunne se, at der skete en forandring af samfundet hen mod klasser, der stod afsondrede fra hinanden, dels ved forskelle i rettigheder, dels ved sociale og kundskabsmæssige forskelle. Hovedstaden var indvandringsland for de "fremmede", de der ikke havde lod og del i demokratiet, og de, der ikke havde begreb om det faglige fællesskab, som fagforeningerne forsøgte at opdyrke.

Ønsket om at realisere ideerne om integration mellem samfundets "stænder" var for akademikerne sporen, der drev dem til det sociale engagement og til at søge politisk indflydelse,

De ønskede at bruge deres kræfter socialt og politisk, og samtidig de arbejdede for at skaffe sig sociale opstigningsmuligheder gennem universitetsuddannelsen.

I de følgende kapitler skal der gives en fremstilling af baggrunden for Studenter-samfundets tilblivelse, og af de forskellige interesser og ideologiske retninger, der mødtes indenfor dets rammer, og den rolle det spillede i det politiske liv i tiden fra den forfatnings-politiske kamps tilspidsning ved folkemøderne i 1883, Københavns politiske erobring ved valget i 1884, de provisoriske love fra 1885 og frem til det storpolitiske forlig i 1894. Jeg vil give en belysning af bevægelsens holdning til de politiske bevægelser, først og fremmest Venstre og Socialdemokratiet.

Af fremstillingsmæssige grunde, er belysningen af de sociale institutioner lagt i slutningen, hvorved, jeg gennem en undersøgelse af de studenter og akademikere, der deltog aktivt i bevægelsen, kan bestemme dens sociale struktur.